

Ο Εθνικός Διχασμός

Ευάγγελος Β. Τσακνάκης

Φοιτητική Εργασία (ΕΛΠ2390, ΑΠΚΥ)
Δολίχη, 2-2011

Περιεχόμενα:

Εισαγωγή

I. Εθνικός Διχασμός και εξελίξεις

α. Ο Εθνικός Διχασμός

β. Οι πολιτικές εξελίξεις

γ. Η ελληνική διπλωματία

II. Ο «τυχοδιωκτισμός» της εξωτερικής πολιτικής του Βενιζέλου

α. Η θέση των Θ. Βερέμη και Γ. Κολιόπουλου

III. Εθνικός Διχασμός: Σύγκρουση «δύο κόσμων»

α. Ο βαθμός της σύγκρουσης

Επίλογος

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους και τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου, βάσει της οποίας ορίστηκαν τα σύνορα της Ελλάδας με τη Σερβία και τη Βουλγαρία και ενώθηκε η Κρήτη με την Ελλάδα,¹ η εθνική ενότητα που ακολούθησε δεν είχε μεγάλη διάρκεια. Η διαφωνία του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου με τον βασιλιά Κωνσταντίνο ως προς τη θέση που έπρεπε να κρατήσει η Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οδήγησε σε σφοδρή σύγκρουση του ελληνικού λαού.²

Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται το φαινόμενο του Εθνικού Διχασμού και οι πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν την περίοδο 1915-1917, σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο. Επιπλέον, σχολιάζεται η θέση του Θ. Βερέμη και Γ. Κολιόπουλου, σύμφωνα με την οποία η πολιτική του Βενιζέλου χαρακτηριζόταν από «τυχοδιωκτισμό». Τέλος, διαπραγματεύεται ο βαθμός της σύγκρουσης των «δύο κόσμων» που προκλήθηκε από τον Εθνικό Διχασμό.

I. Εθνικός Διχασμός και εξελίξεις

α. Ο Εθνικός Διχασμός

Στη μεγάλη ευρωπαϊκή σύρραξη που πυροδοτήθηκε τον Αύγουστο του 1914 οι βαλκανικές χώρες που συμμετείχαν στόχευαν είτε στη διατήρηση των κεκτημένων εδαφών τους μετά τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου είτε στην ανάκτηση των απολεσθέντων

περιοχών.³ Δημιουργήθηκαν δύο συνασπισμοί χωρών: η Τριπλή Συμμαχία (Γερμανία, Αυστρία, Ιταλία) και η Τριπλή Συνεννόηση (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία).⁴ Η Ελλάδα απομονώθηκε, αφού η Σερβία βρισκόταν σε πόλεμο με την Αυστρία και η Ελλάδα επέλεξε να μείνει ουδέτερη, παραβιάζοντας την Ελληνο-σερβική Συνθήκη του 1913. Η Ρουμανία, ωστόσο, αποστασιοποιούταν από τους συμμάχους της. Η δε Τουρκία και η Βουλγαρία, δηλαδή οι χώρες που επεδίωκαν την αναθεώρηση της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, δεν θα αργούσαν να ενταχθούν στους κόλπους της Τριπλής Συμμαχίας.⁵

Ο Εθνικός Διχασμός προήλθε από τη διαφωνία του πρωθυπουργού της Ελλάδος Ελευθερίου Βενιζέλου με τον βασιλιά Κωνσταντίνο, σχετικά με τη θέση που έπρεπε να κρατήσει η Ελλάδα στον ευρωπαϊκό πόλεμο.⁶ Ο πρώτος πρότεινε την προσωρινή ουδέτερη στάση της Ελλάδας και στη συνέχεια τη συμμαχία με την Αγγλία και τη Γαλλία. Ο Κωνσταντίνος επέμενε στη διαρκή ουδετερότητα της Ελλάδας. Ο βασιλιάς, στην απόφασή του είχε σύμμαχο τον υπουργό των Εξωτερικών Γεώργιο Στρέιτ και το Γενικό Επιτελείο.⁷ Έπειτα από τις πολυάριθμες προσπάθειες του Βενιζέλου να πείσει τον Κωνσταντίνο να συναίνεσει στην προσάρτηση της Ελλάδας στην Τριπλή Συνεννόηση, με αποκορύφωση την τέταρτη συνεδρίαση του Συμβουλίου του Στέμματος στην οποία ο βασιλιάς εκδήλωσε ξανά την άρνησή του, η κυβέρνηση του Βενιζέλου οδηγήθηκε αναγκαστικά σε παραίτηση τον Φεβρουάριο του 1915. Έκτοτε, επήλθε ο «Εθνικός Διχασμός», λόγω του διχασμού των κορυφαιών της εξουσίας, οι οποίοι, αν και ενδιαφέρονταν ειλικρινά για τα εθνικά συμφέροντα, είχαν διαφορετική άποψη.⁸ Η περίοδος που ακολούθησε για είκοσι και πλέον χρόνια χαρακτηρίζεται από αυτόν τον διχασμό.⁹

β. Οι πολιτικές εξελίξεις

Σύμφωνα με το ελληνικό σύνταγμα εκείνης της εποχής, η εκλεγμένη κυβέρνηση με επικεφαλής τον πρωθυπουργό της είχε την ευθύνη χάραξης και άσκησης της εν γένει πολιτικής, όπως, επίσης, και της εξωτερικής πολιτικής.¹⁰ Ο ρόλος του βασιλιά, όμως, παγιώθηκε με τέτοιο τρόπο, ήδη από τα προηγούμενα χρόνια, ώστε ο Κωνσταντίνος να έχει τη δυνατότητα καθοδήγησης του πρωθυπουργού σε σπουδαία ζητήματα εξωτερικής πολιτικής.¹¹

³ Βερέμης (2006), σ. 328.

⁴ Ο.π., σ. 330.

⁵ Ο.π., σ.σ. 330-331.

⁶ Ο.π., σ. 332.

⁷ Βερέμης (2006), σ. 331.

⁸ Ο.π., σ.σ. 338-339.

⁹ Ο.π., σ. 338.

¹⁰ Ο.π., σ. 338.

¹¹ Ο.π., σ. 339.

¹ Βερέμης (2006), σ. 328.

² Βλ. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Εθνικός Διχασμός.

Στις 6 Μαρτίου 1915, την ημέρα που ο βασιλιάς συμφώνησε με το Γενικό Επιτελείο ώστε η Ελλάδα να μην εκστρατεύσει στα Δαρδανέλια γιατί θα ήταν μάταιο, ανεξάρτητα από την έκβαση της εκστρατείας, ο Βενιζέλος παραιτήθηκε.¹² Ο διάδοχός του, ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος, αν και δεν διέκοψε τις σχέσεις με την Τριπλή Συνεννόηση, ήταν καθοδηγούμενος από τον βασιλιά. Η πολιτική του Γούναρη, ωστόσο, επιδείνωσε τις σχέσεις της Ελλάδας με τις δυνάμεις της Συνεννόησης.¹³ Η πολιτική κρίση οξύνθηκε όταν ο Γούναρης έφερε στο φως της δημοσιότητας το περιεχόμενο των διαπραγματεύσεων του Βενιζέλου με την Αγγλία και την Γαλλία στις οποίες διαφαινόταν η πρόταση του πρωθυπουργού για παραχώρηση της Καβάλας στη Βουλγαρία. Ο Βενιζέλος, στη συνέχεια, απάντησε ότι στην εν λόγω παραχώρηση είχε συναινέσει ο Κωνσταντίνος, ο οποίος, εν τέλει, αρνήθηκε ότι ήταν σύμφωνος.¹⁴

Οι εκλογές του Μαΐου του 1915 ξαναέδωσαν τη νίκη στον Βενιζέλο. Αν και ο νέος πρωθυπουργός έλαβε την λαϊκή εντολή να βγάλει την Ελλάδα από την ουδετερότητα, αφού προεκλογικά παρουσίασε τις θέσεις του, ο Κωνσταντίνος εξακολουθούσε να αρνείται την προσκόλληση της Ελλάδας στην Τριπλή Συνεννόηση.¹⁵ Ακολούθησε η κήρυξη γενικής επιστράτευσης στη Βουλγαρία, η οποία προκάλεσε τη γενική επιστράτευση και στην Ελλάδα.¹⁶ Λόγω των εκ δια μέτρου αντίθετων θέσεων του Βενιζέλου και του Κωνσταντίνου, καθώς και λόγω της άδειας που έδωσε ο πρώτος στην Αγγλία και τη Γαλλία να εγκαταστήσουν στρατιωτικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη, ο Κωνσταντίνος αποφάσισε να αποπέμψει τον πρώτο από την εξουσία, προκαλώντας εν τέλει μεγαλύτερη αναταραχή στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας.¹⁷

Την κυβέρνηση του Βενιζέλου διαδέχτηκε αυτή του Αλέξανδρου Ζαΐμη, την οποία, επίσης, κατήυθνε ο Κωνσταντίνος.¹⁸ Διάδοχος του Ζαΐμη ήταν ο Στέφανος Σκουλούδης, ο οποίος, επίσης, πάσχιζε να διατηρήσει την ουδετερότητα της Ελλάδας. Στις εκλογές του Δεκεμβρίου του 1915, η παράταξη του Βενιζέλου δεν συμμετείχε με αποτέλεσμα τη μεγέθυνση του διχασμού στην Ελλάδα.¹⁹ Ο Βενιζέλος κατήγγειλε το εκλογικό αποτέλεσμα ως αντισυνταγματικό και τον Κωνσταντίνο για παραβίαση του συντάγματος. Μέχρι το 1917 την Ελλάδα ουσιαστικά κυβερνούσαν ο βασιλιάς και οι σύμβουλοί του.²⁰

Ο Βενιζέλος επαναστάτησε κατά της πολιτικής του Κωνσταντίνου και με τη βοήθεια της Γαλλίας και της Αγγλίας στη Θεσσαλονίκη συνέστησε την Επιτροπή Δημοκρατικής Αμύνης.²¹ Στις 9 Οκτωβρίου 1916 σχημάτισε προσωρινή κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη, η οποία ήταν φιλική προς τις δυνάμεις της Συμμαχίας. Ο στόχος της νέας κυβέρνησης, την οποία χρηματοδοτούσαν η Αγγλία και η Γαλλία, ήταν η έξοδος της Ελλάδας από την ουδετερότητα.²²

Ο Κωνσταντίνος εκθρονίστηκε με τη συμβολή της Γαλλίας και της Αγγλίας τον Ιούνιο 1917,²³ ενώ ακολούθησε και η εξορία πολιτικών προσώπων που είχαν σχέση με τον βασιλιά, καθώς και των φιλοβασιλικών αξιωματικών του στρατού. Ο Βενιζέλος σχημάτισε κυβέρνηση και κήρυξε τον πόλεμο κατά της Γερμανίας και των συμμάχων της. Η Ελλάδα παρέμεινε βαθύτατα διχασμένη. Είχε συμμαχήσει, όμως, με τις νικητρίες δυνάμεις του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.²⁴

γ. Η ελληνική διπλωματία

Η ελληνική διπλωματία την περίοδο 1915-1917 κινούταν στους εκ διαμέτρου αντίθετους άξονες που είχαν χαράξει οι αντίθετες θέσεις του Βενιζέλου και του Κωνσταντίνου. Ο Βενιζέλος, ήδη από την αρχή του πολέμου, εκδήλωσε το ενδιαφέρον της Ελλάδας να ταχθεί στο πλευρό της Συνεννόησης, χωρίς αυτό αρχικά να γίνει δεκτό από τις δυνάμεις της Γαλλίας και της Αγγλίας.²⁵ Οι πρωθυπουργοί που διαδέχτηκαν τον Βενιζέλο, μετά την παραίτησή του, καθοδηγούνταν από τον βασιλιά. Έτσι, προσπαθούσαν είτε να κερδίσουν χρόνο προκειμένου να απαντήσουν σε αιτήματα της Συνεννόησης είτε προέβαλλαν παράλογα αιτήματα. Ο Γούναρης, δεχόμενος την πρόταση του υπουργού των Εξωτερικών Γεωργίου Χρηστάκη Ζωγράφου, πρότεινε στις δυνάμεις της Συνεννόησης να εγγυηθούν την ελληνική εδαφική ακεραιότητα ώστε η Ελλάδα να συμμαχήσει άμεσα μαζί τους. Η ελληνική κυβέρνηση ήταν σίγουρη ότι η Συμμαχία δεν θα λάμβανε σοβαρά υπ' όψιν της αυτήν την πρόταση και γι' αυτό, άλλωστε, την υπέβαλλε.²⁶ Όταν οι σύμμαχοι της Συνεννόησης απάντησαν στην Ελλάδα πως προσφέρουν τις εδαφικές παραχωρήσεις στο Βιλαέτι Αϊδινίου για την άμεση έξοδο από την ουδετερότητα, ο Γούναρης ζήτησε διευκρινήσεις για τις εδαφικές παραχωρήσεις στην Ελλάδα. Η απάντησή του στόχευε στην καθυστέρηση της λήψης απόφασης από την ελληνική κυβέρνηση.²⁷

Ο Κωνσταντίνος, μετά την δεύτερη νίκη του Βενιζέλου στις εκλογές του Μαΐου 1915, απέκρυψε τις μυστικές

¹² Dakin (2005), σ. 310.

¹³ Βερέμης (2006), σ. 339.

¹⁴ Ο.π., σ. 340.

¹⁵ Βερέμης (2006), σ. 341.

¹⁶ Ο.π. σ. 342.

¹⁷ Ο.π. σ. 343.

¹⁸ Ο.π. σ. 343.

¹⁹ Ο.π. σ. 345.

²⁰ Ο.π. σ. 345.

²¹ Ο.π. σ. 346.

²² Ο.π. σ. 349.

²³ Ο.π. σ. 350.

²⁴ Ο.π. σ. 352.

²⁵ Λεονταρίτης (1978), σ. 16.

²⁶ Βερέμης (2006), σ. 340.

²⁷ Ο.π. σ. 341.

του συνεννοήσεις με τη γερμανική κυβέρνηση²⁸ και οι δεσμεύσεις του απέναντι στη Γερμανία προκάλεσαν την ευσυνείδητη ασυναρτησία της πολιτικής της Ελλάδας.²⁹ Όταν, στις 23 Σεπτεμβρίου 1915, η Βουλγαρία κήρυξε επιστράτευση και η Ελλάδα αναγκάστηκε να πράξει το ίδιο, ο Κωνσταντίνος εξασφάλισε τη γερμανική επιρροή στη Βουλγαρία, ώστε η τελευταία να εγγυηθεί ότι έτρεφε ειρηνικές διαθέσεις απέναντι στην Ελλάδα.³⁰ Ο Κωνσταντίνος, εμμένοντας στις θέσεις του, κινήθηκε με αυτόν τον τρόπο ώστε η Ελλάδα να συνεχίσει την παραμονή της στην ουδετερότητα.³¹

Η κυβέρνηση του Αλεξάνδρου Ζαΐμη, η οποία διαδέχτηκε την αποδιοπομπαία από τον βασιλιά κυβέρνηση του Βενιζέλου, δήλωσε στις δυνάμεις της Συμμαχίας ότι η Ελληνο-σερβική Συμμαχία είχε τοπικό χαρακτήρα και προέβλεπε βοήθεια της Ελλάδας σε περίπτωση πολέμου μόνο με τη Βουλγαρία και κατά συνέπεια η Ελλάδα δεν θα βοηθούσε τη Σερβία.³² Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση αρνήθηκε να συμπράξει απέναντι στις αυστρο-γερμανικές δυνάμεις που έπλητταν τη Σερβία τον Οκτώβριο του 1915. Οι δυνάμεις της Συνεννόησης είχαν προτείνει στην Ελλάδα τη σύμπηξη κοινού μετώπου με την Ρουμανία και τη Σερβία, ενώ ως αντάλλαγμα στην Ελλάδα θα προσφερόταν στρατιωτική βοήθεια και εδαφικά ανταλλάγματα, μεταξύ των οποίων η Θράκη και η Κύπρος. Ο βασιλιάς, ο οποίος καθοδηγούσε τις κυβερνήσεις μετά την αποπομπή του Βενιζέλου, και πάλι αρνήθηκε.³³

Όταν η Αγγλία και η Γαλλία απαίτησαν από την Ελλάδα να μην επιχειρήσει να αφοπλίσει τα στρατεύματα που υποχωρούσαν από τη Σερβία και κατευθύνονταν προς τη Μακεδονία, η ελληνική κυβέρνηση δέχτηκε, με την πρόθεση να παρατείνει τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των αρμόδιων στρατιωτικών αρχών σχετικά με την επίθεση της Γερμανίας από την καταληφθείσα Σερβία στην ελληνική Μακεδονία. Τελικά τα στρατεύματα εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη και παρέμειναν σε επιφυλακή.³⁴

Το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ο Βενιζέλος είχε επαναστατήσει κατά του Κωνσταντίνου, ο δεύτερος επιδίωξε να ζητήσει, με τη βοήθεια της Γερμανίας, τη σύναψη διμερών συμβάσεων της Ελλάδας με τη Βουλγαρία και την Τουρκία, στις οποίες θα κατοχυρωνόταν το εδαφικό καθεστώς στην περιοχή. Η Γερμανία όμως δεν επιθυμούσε συμμαχία με την Ελλάδα.³⁵

Όταν πλέον ο Βενιζέλος είχε συστήσει την προσωρινή κυβέρνηση, η παράταξη του Κωνσταντίνου δεχόταν τις αξιώσεις της Γαλλίας και της Αγγλίας. Η κωλυσιεργία και η αθέτηση υποσχέσεων του Κωνσταντίνου προς τις δυνάμεις της Συνεννόησης,³⁶ από τη μία, και η εναντίωση των Αθηναίων κατά του Βενιζέλου,³⁷ από την άλλη, οδήγησαν στα Νοεμβριανά του 1916, τα οποία πλαισιώνονταν από αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ φίλων του Κωνσταντίνου και αγημάτων που είχαν αποβιβάσει οι Γάλλοι για να παραλάβουν το συμφωνημένο στρατιωτικό υλικό. Συνέπεια αυτών των συγκρούσεων ήταν η σκλήρυνση της στάσης της Γαλλίας απέναντι στο Κωνσταντίνο και η εκθρόνισή του στις 11 Ιουνίου 1917.³⁸

II. Ο «τυχοδιωκτισμός» της εξωτερικής πολιτικής του Βενιζέλου

α. Η θέση των Θ. Βερέμη και Γ. Κολιόπουλου

Η εμπλοκή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν αναπόφευκτη λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Η ισχυρή εξάρτηση της Ελλάδας από την Αγγλία και τη Γαλλία δεν θα επέτρεπε τη συμμαχία της με άλλη χώρα. Η συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο ενδεχομένως να απέφερε κέρδος εδαφικών περιοχών, όπως τη Θράκη και τη Μικρά Ασία. Μπορεί ωστόσο, να συνέβαλλε στη διατήρηση των κεκτημένων εδαφών από τους Βαλκανικούς Πολέμους που είχαν προηγηθεί. Η πλειοψηφία των Ελλήνων αντιλαμβανόταν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως συνέχεια των Βαλκανικών Πολέμων. Η πολιτική της Ελλάδας βασιζόταν στη Μεγάλη Ιδέα, βάσει της οποίας οι αλύτρωτες ελληνικές περιοχές και οι πληθυσμοί αυτών θα έπρεπε να ενσωματωθούν στο νέο ελληνικό κράτος.³⁹ Ο Βενιζέλος ήταν αποφασισμένος να υλοποιήσει τη Μεγάλη Ιδέα.⁴⁰

Η ρευστότητα της κατάστασης, που είχε προκαλέσει ο πόλεμος, σαφώς μπορεί να υπέκρυπτε σοβαρούς κινδύνους για την Ελλάδα. Όμως, η ρευστότητα αυτή δημιούργησε και τις ευκαιρίες που προαναφέραμε για την Ελλάδα, η οποία ήταν μία μικρή χώρα. Οι Θ. Βερέμης και Γ. Κολιόπουλος αποκαλούν τυχοδιωκτική την πολιτική του Βενιζέλου, διότι υποτίμησε το ρίσκο της συμμαχίας της Ελλάδας με την Τριπλή Συνεννόηση και η πολιτική του ήταν κυνική και υπέρμετρα τολμηρή.⁴¹ Ο D. Dakin αναφέρει πως ο Βενιζέλος υπήρξε πάντοτε καιροσκόπος και ότι δεν μπορούσε να μην εκμεταλλευτεί μία ευκαιρία.⁴² Πράγματι, ο Βενιζέλος είχε αντιληφθεί τις ευκαιρίες και θέλησε να τις εκμεταλλευτεί,⁴³ ρισκάροντας με τη συμμετοχή της

²⁸ Ο.π. σ. 342.

²⁹ Ο.π. σ. 344.

³⁰ Ο.π. σ. 342.

³¹ Ο.π. σ.σ. 342-343.

³² Ο.π. σ. 343.

³³ Βερέμης (2006), σ. 343.

³⁴ Ο.π. σ. 345.

³⁵ Ο.π. σ.σ. 346-347.

³⁶ Ο.π. σ. 350-351.

³⁷ Βλ. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Εθνικός Διχασμός.

³⁸ Βερέμης (2006), σ. 350-351.

³⁹ Βερέμης (2006), σ. 360.

⁴⁰ Dakin (2005), σ. 336.

⁴¹ Βερέμης (2006), σ. 332.

⁴² Dakin (2005), σ. 336.

⁴³ Βερέμης (2006), σ. 335.

Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Συμμαχώντας δε με τους νικητές του πολέμου, η Ελλάδα διατήρησε τα κεκτημένα της εδάφη, ενώ εξασφάλισε και νέα, καθόλου ευκαταφρόνητα, εδάφη.⁴⁴

III. Εθνικός Διχασμός: Σύγκρουση «δύο κόσμων» α. Ο βαθμός της σύγκρουσης

Οι εκ δια μέτρου αντίθετες θέσεις των κορυφαίων της εξουσίας, όπως προαναφέρθηκε, ήταν η αιτία που προκλήθηκε ο Εθνικός Διχασμός. Ωστόσο, ο Εθνικός Διχασμός αποτελούσε εμφύλια αναμέτρηση στην πλειοψηφία της Παλαιάς Ελλάδας και στην πλειοψηφία των αλύτρωτων Ελλήνων των Νέων Χωρών. Οι πληθυσμοί από τις Νέες Χώρες που εντάχθηκαν στο ελληνικό κράτος με τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων αντιμετωπίστηκαν με αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις από τους Παλαιοελλαδίτες κρατικούς υπαλλήλους, ενώ το πρόβλημα επιδεινωνόταν από τους αλλοεθνείς πληθυσμούς των προσαρτημένων περιοχών.⁴⁵

Ήδη, η παραίτηση του Βενιζέλου, στις 6 Μαρτίου 1915, ήταν η απαρχή μιας σειράς γεγονότων που οδήγησαν στο διχασμό της Ελλάδας, που αποτελούταν από δύο παρατάξεις και ουσιαστικά από δύο κράτη.⁴⁶ Όταν ο Βενιζέλος ίδρυσε την προσωρινή κυβέρνηση και τη μετέφερε στη Θεσσαλονίκη, στο πλευρό του είχε τους Έλληνες των Νέων Χωρών. Ο δε Κωνσταντίνος είχε τη στήριξη, κυρίως, των Παλαιοελλαδιδών. Ο Εθνικός Διχασμός ορίστηκε ως η αντιπαράθεση ανάμεσα στο «κράτος» του Κωνσταντίνου και το «Έθνος» ως ευρύτερο σύνολο. Επρόκειτο για μία σύγκρουση ανάμεσα στην πλειοψηφία των Ελλήνων της Παλαιάς Ελλάδας και την πλειοψηφία των Ελλήνων των Νέων Χωρών.⁴⁷ Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν οι δυνάμεις της Αγγλίας και της Γαλλίας απέκλεισαν την Αθήνα, καταδικάζοντας σε πείνα τον πληθυσμό της νότιας Ελλάδας. Τότε ο διχασμός οξύνθηκε ακόμη περισσότερο και στην Αθήνα λάμβαναν χώρα διαδηλώσεις κατά του Βενιζέλου. Τα Νοεμβριανά του 1916 που ακολούθησαν, τα οποία προαναφέραμε, άγγιξαν τα όρια του εμφυλίου πολέμου. Ο βαθμός της σύγκρουσης «δύο κόσμων» ήταν εξαιρετικά μεγάλος, δεδομένου ότι συνυπήρχαν δύο κράτη, των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης, τα οποία όριζαν και γεωγραφικά την κοινωνική σύγκρουση που σήμαινε ο Εθνικός Διχασμός.⁴⁸

Επίλογος

Ο Εθνικός Διχασμός, που επισκίασε την Ελλάδα την περίοδο 1915-1917, προκλήθηκε από τη διαφωνία του Βενιζέλου με τον Κωνσταντίνο σχετικά με τη στάση που θα έπρεπε να τηρήσει η χώρα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο πρώτος υποστήριζε τη συμμαχία της Ελλάδας με τις δυνάμεις της Γαλλίας και της Αγγλίας, ενώ ο δεύτερος επέμενε στην ουδετερότητα της Ελλάδας. Ωστόσο, ο Κωνσταντίνος διατηρούσε κρυφές σχέσεις με την κυβέρνηση της Γερμανίας, η οποία ήταν η κύρια δύναμη του αντίπαλου συνασπισμού από αυτόν που στήριζε ο Βενιζέλος. Οι αντίθετες στάσεις του Βενιζέλου και του βασιλιά επηρέασαν την ελληνική διπλωματία. Οι «δύο κόσμοι» που δημιουργήθηκαν, των βενιζελικών και των αντιβενιζελικών, συγκρούστηκαν σφοδρά, ενώ τα όριά τους σηματοδοτούνταν και γεωγραφικά, στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Ο Βενιζέλος άσκησε τυχολογική πολιτική, αναλογιζόμενος τα οφέλη που θα αποκόμιζε η Ελλάδα από την πιθανή νίκη της Τριπλής Συμμαχίας. Επιλογή η οποία, τελικά, τον δικαίωσε.

Βιβλιογραφία

Dakin, D. 2005. *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*. μτφρ. Ξανθόπουλος, Α. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Βερέμης, Θ. – Κολιόπουλος, Γ. 2006. *Ελλάς, Η σύγχρονη συνέχεια, Από το 1821 μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Λεονταρίτης Γ. 1978. «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμος ΙΕ΄. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.σ. 15-46.

Μαυρογορδάτος Γ. Θ. 1983. «Ο Διχασμός ως κρίση εθνικής ολοκλήρωσης» στο *Ελληνισμός – Ελληνικότητα. Ιδεολογικοί και Βιωματικοί Αξονες της Νεοελληνικής Κοινωνίας*. Επιμ. Δ. Γ. Τσαούσης, Αθήνα: Εστία, σ.σ. 69-80.

Μαυρογορδάτος Γ. Θ. 2004. «Οι πολιτικές εξελίξεις. Από το Γουδί ως τη Μικρασιατική Καταστροφή» στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*. Τόμος 6. Β. Επιμ. Παναγιωτόπουλος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ.σ. 9-30.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού. *Εθνικός Διχασμός*. Τελευταία πρόσβαση στις 10.03.2011. http://www.ime.gr/chronos/13/gr/domestic_policy/facts/05.html

⁴⁴ Ό.π. σ. 354.

⁴⁵ Μαυρογορδάτος (1983), σ.σ. 70-73.

⁴⁶ Dakin (2005), σ. 310.

⁴⁷ Μαυρογορδάτος (2004), σ. 22.

⁴⁸ Βλ. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Εθνικός Διχασμός.